

Gabių vaikų psichologinės problemos ir mokymosi sunkumai

R. Barkauskienė

Kauno Žaliakalnio progimnazijos lietuvių kalbos
mokytoja metodininkė

Darbo tikslas: Atskleisti problemas, su kuriomis susiduria gabūs vaikai ir juos mokantys mokytojai.

Darbo uždavinys: Remiantis psichologų darbais ir tyrimais, asmenine patirtimi, pasigilinti į socialines psichologines gabių vaikų psichologines problemas, dėl šių problemų kylančius mokymosi sunkumus.

Gabių vaikų atpažinimas ir ugdymas Lietuvoje vis dar stokoja sistematiškumo, nepakankamas dėmesys skiriamas gabių vaikų psichologinėms problemoms. Labai dažnai mokytojų gabiais laikyti mokiniai neatitinka ekspertų įvertinimo, o beveik 50 procentų, kuriuos išskiria tyrėjai, mokytojų lieka nepastebėti. Taigi, mokinių gabumų atpažinimas, jų įvertinimas - visuotinai pripažįstamos problemos.

Paprastai manoma, kad „talentingas žmogus yra tiesiog talentingas“, o talentingam vaikui viskas sekasi lengvai –jis puikiai mokosi ir be pastangų šuoliuoja per klases. Vis dėlto, talento ir rimtai mokytis trukdančių problemų derinys nėra neįprastas.

Suprasti, kas slypi už netikėto ir nemalonaus vaiko elgesio – nepaprastumas, sveikatos problemos, ar ir viena, ir kita – nėra lengva. Talentas dažnai padeda kompensuoti dėmesio deficito arba disleksijos žalą, o jie, savo ruožtu, neleidžia talentui atsiskleisti iki galo. Yra žinoma, kad daugelis garsių žmonių turėjo skaitymo, rašymo ar matematikos mokymosi sunkumų. Pavyzdžiui, plačiai žinoma, kad Albertas Einšteinas iki ketverių metų negalėjo kalbėti ir iki septynerių – skaityti, o Tomui Edisonui vaikystėje mokytojai nevengdavo pasakyti, kad jis kvailas. Vinstonui Čerčiliui šeštoje klasėje nepavyko išlaikyti egzaminų. Raketų kūrėjas Verneris Braunas neišlaikė algebros egzamino būdamas devintokas (<http://www.twicegifted.net/faces.htm>).

Taigi, su kokiomis problemomis susiduria gabūs vaikai? Labai dažnai gabiems vaikams būna sunku mokytis, jie impulsyvūs, nekantrūs, jautriai reaguoja į aplinką. Kartais dėl gabiems vaikams būdingų elgesio ypatumų jų asmenybės bruožai gali būti painiojami su kai kurių sutrikimų požymiais tokiais, kaip *dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimas*, kuriam būdingas impulsyvumas, nekantrumas, jautrumas ir didelė energija. Gabiems vaikams būdingas intensyvus

nuotaikų svyravimas. Jie gali jaustis kitokie, nei bendraamžiai, vieniši ir atstumti. Tačiau tokie simptomai nebūtinai reiškia, kad gabus vaikas kenčia nuo **nuotaikos sutrikimų**. Gabūs vaikai linkę būti perfekcionistais ir idealistais. Jie gali nusiminti, kai negali įgyvendinti savo idėjų. Sau ir aplinkiniams kelia neracionaliai aukštus standartus. Vengia darbo komandoje, nes mano, jog aplinkiniai nesugebės visko gerai padaryti. Toks elgesys gali būti klaidingai palaikytas **obsesinio-kompulsinio** sutrikimo bruožu.

Studijuojant netiesioginius įrodymus (amžininkų liudijimus, laiškus, dienoraščius, archyvinius dokumentus) galima teigti, kad daugybei iškilų žmonių praeityje būta specifinių mokymosi sunkumų. Dažniausiai jiems įtarta disleksija arba dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimas .

Aišku, taip pat gali kilti problemų dėl tam tikrų gabiems vaikams būdingų charakteringų privalumų. Kai kurie tipiškesni privalumai ir su jais susijusios problemos pateikiamos lentelėje.

Lentelė: Problemos, kurios gali būti siejamos su gabiems vaikams charakteringomis stipriosiomis savybėmis

Privalumai	Galimos problemos
Greitai įsisavina ir išsaugo informaciją.	Nekantrus aplinkinių lėtumui, nemėgsta rutinos, gali priešintis fundamentaliųjų gebėjimų įsisavinimui, principus gali suvokti neįprastai sudėtingai.
Smalsumas, stipri vidinė motyvacija, ieško reikšmingumo.	Užduoda nemalonius klausimus, yra valingas, priešinasi kryptingumui, atrodo pernelyg pasinėręs į pomėgius, iš kitų tikisi to paties.
Geba sudaryti koncepciją, abstraktus, mėgsta spręsti problemas ir užsiimti intelektualia veikla.	Atmeta arba praleidžia smulkmenas, abejoja mokymo procedūromis.
Gali matyti priežasties ir pasekmės ryšį.	Sunku tiesiog tikėjimo pagrindu priimti tokius nelogiškus dalykus, kaip jausmai, tradicijos ar nerašytos tiesos.
Mėgsta dėlioti daiktus ir žmones pagal tam tikrą struktūrą ir tvarką, siekia	Kuria sudėtingas taisykles ir sistemas, gali būti vertinamas kaip mėgstantis

sisteminti.	nurodinėti, grubus ar dominuojantis.
Platus žodynas ir paviršutiniški verbaliniai įgūdžiai, didelis informuotumas sudėtingose srityse.	Gali ilgai ir argumentuotai įrodinėti, kodėl neverta atlikti skirtos užduoties, bodisi bendraklasių ir bendraamžių, kitų laikomas žmogumi „žinančiu viską“.
Kritiški ir savikritiški, reiklūs kitiems.	Kritiškas arba netolerantiškas aplinkiniams; gali prarasti entuziazmą arba pasinerti į depresiją, perfekcionistas.
Entuziastingas stebėtojas; links rinktis tai, kas neįprasta, atviras naujoms patirtims.	Pernelyg intensyvus dėmesys, kartais pasitaikantis patiklumas.
Kūrybingas ir išradingas, mėgsta naujus įvairios veiklos būdus.	Gali sutrikdyti planus arba atmesti, tai kas jau žinoma, kitų vertinamas kaip kitoks.
Geba susikoncentruoti, ilgai išlaikomas dėmesys; į tikslą nukreiptas elgesys, pastovumas.	Susikaupęs ties pomėgiais nesirūpina ir nepaiso savo pareigų, užsispyręs.
Jautrus, empatiškas kitiems; troškšta būti pripažintas aplinkinių.	Jautrus kritikai, būdingas bendraamžių nuomonės atmetimas, tikisi panašių savybių iš aplinkinių, sėkmės ir pripažinimo poreikis, gali jausti kitoks, svetimas.
Labai energingas , greitai užsidegantis, pilnas idėjų.	Neapsieina be nuolatinio stimuliavimo, gali būti laikomas hiperaktyviu.
Nepriklausomas, renkasi individualų darbą.	Gali atmesti tėvų ar kolegų pastangas padėti, gali atrodyti neįprastas, nesuvaržytas taisyklių.
Skirtingi pomėgiai, universalumas.	Gali atrodyti padrikas ir neorganizuotas.
Puikus humoro jausmas.	Gerai mato situacijų absurdiškumą, gali tapti „klasės klounu“, kad atkreiptų į save dėmesį.

Gabūs vaikai taip pat susiduria su įvairiomis asmenybinėmis problemomis- adaptacijos, bendravimo, savęs pažinimo, savęs vertinimo ir kitomis. Savo bendraamžius intelektualine branda toli pralenkę vaikai netenka grupės, su kuria galėtų identifikuotis. Augant (ypač paauglystės laikotarpiu) identifikacija su grupe tampa vis svarbesnė.

Gabiam vaikui gali kilti sudėtinga pasirinkimo problema: rinktis bendraamžių grupės palaikymą, ar didelius mokslinius laimėjimus. Turėdami labai stiprų loginį mąstymą, pastabumą, sugebėjimą analizuoti situaciją, humoro jausmą, itin gabūs vaikai kartais tampa „nenormalūs“, „pavojingi“ „keisti“ ir todėl – labai kandūs. Dėl to kyla problemų ne tik su bendraamžiais, bet ir su mokytojais. Winner (1996) teigia, kad dažnai gabūs vaikai nesutaria su bendraamžiais, nes jiems su jais yra nuobodu. Atlikta nemažai tyrimų, rodančių, kad gabūs vaikai net pusę tipinių pamokų laiko praleidžia laukdami, kol juos pasivys klasės draugai. Valstybinėse mokyklose nuobodulys išties paplitęs reiškinys. Tėvų, pedagogų ir sveikatos priežiūros specialistų supratimo trūkumas, kartu su probleminėmis situacijomis (nediferencijuojamos pamokų medžiagos), veda prie tarpasmeninių problemų, kurios vėliau būna neteisingai suvokiamos ir todėl tampa neteisingų diagnozių priežastimi.

Šios problemos gali būti dar viena gabumų realizavimo kliūtis. Suprasti, kas slypi už netikėto ir nemalonaus vaiko elgesio – nepaprastumas, sveikatos problemos, ar ir viena, ir kita – nėra lengva.

JAV psichologų C. A. Takacs ir M. B. Karnes išskiria gabiems vaikams dažniausiai pasitaikančias poreikio būti pripažintam problemas, šiems vaikams būdingą kandumą, šaipymąsi iš kitų. Psichologės pažymi, jog gabūs vaikai nepakantūs autokratiniam vadovavimo stiliui, o dėl savo išskirtinumo žinių srityje, labai dažnai nemėgstami klasės draugų.

Įvairūs autoriai nurodo, kad nuo 15 iki 70 procentų gabių mokinių neatskleidžia savo galimybių (Montgomery, 2006, cit. pgl. Juknevičienė, 2011). Tokiems mokiniams dažniausiai būdingi šie mokymosi metu išskylančios sunkumai:

- sunku sukaupti dėmesį;
- baimės jausmas, susijęs su nepasitikėjimu savo jėgomis;
- sunku atlikti grupines užduotis;
- nemėgsta mokytis atmintinai;
- nerealių tikslų sau kėlimas ir kt.

Be to, stengiantis sukurti kuo palankesnes mokymosi sąlygas gabiems mokiniams siūloma dalyvauti konkursuose, olimpiadose, atrankinių testų rašyme, o tai išties šiems vaikams

sukelia didelę įtampą ir stresą (Davis ir Rimm, 1985). Taip pat šie vaikai patiria stresą ir dėl dažnai akivaizdaus bendraamžių nepasitenkinimo, dėl to, jog gabiesiems mokiniams rodomas išskirtinis dėmesys. Psichologai pastebi, jog ir iš suaugusių pusės gabūs mokiniai patiria tam tikrą spaudimą, kai netaktiškais pastabomis bandoma apsaugoti šiuos mokinius nuo neva galimos „žvaigždžių ligos“ ir išpuikimo. Šiems vaikams tai gali sukelti savęs vertinimo krizę. Spaudimas būti tokiu kaip visi, negatyvios nuostatos gabių mokinių atžvilgiu, nepalaikantis socialinis, psichologinis klimatas, anot Fischer, „nėra palankus sėkmingam socialinės adaptacijos problemų sprendimui, o neišspręstos socialinio prisitaikymo problemos gali lemti tai, jog dideli gabumai taip ir liks neatskleisti, arba jų realizavimas nusikels į žymiai vėlesnį asmenybės raidos etapą“.

Tam, kad darbas su gabiais vaikais būtų efektyvus, būtina analizuoti ir išsiaiškinti specifinį šias problemas sukeltantį mechanizmą bei suprasti, kad talentingumas nėra tiesiog didelių vaiko gabumų rezultatas, o pirmiausia – jo asmenybės formavimosi problema.

Naudota literatūra:

1. **Davis, G.A., Rimm, S. B.** (1985). *Education of the gifted and talented*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
2. **Fisher R. J.** (1982). *Social psychology: an applied approach*. New York: St. Martin's Press. P. 224–225.
3. **J. T. Webb, E. R. Amend, N. E. Webb, J. Goerss, .P. Beljan, F. Richard Olenchak** *Misdiagnosis and Dual Diagnoses of Gifted Children and Adults: ADHD, bipolar, OCD, Asperger's, depression, and other disorders.* (2004) .
4. **Ališauskas, A., Karvelis, V., Kašys, J.** (1992). *Kur jie – išrinktieji?* Mokslas ir Lietuva, 1, 82–92.
5. **B. Narkevičienė, J. Almonaitienė, V. Janilionis** (2002). *Itin gabių vaikų ugdymo Lietuvoje socialinė analizė.*
6. *Kaip atpažinti vaiko gabumus? Metodinės rekomendacijos pedagogams, švietimo pagalbos specialistams ir tėvams. Švietimo aprūpinimo centras: 2008.*
7. **D. Karkockienė** (2012). *Psichologiniai sunkumai, su kuriais gali susidurti gabūs vaikai.*
8. http://gyvenimas.delfi.lt/namai_ir_seima/psichologiniai-sunkumai-su-kuriais-gali-susidurti-gabus-vaikai.d?id=59051851#ixzz2LHqI7g6T.
9. <http://www.twicegifted.net/faces.htm>.
10. http://www.sveikasmogus.lt/Vaikams1-2501-Buti_gabiam_nelengva